

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

Az ismerőstől az igaz barátig: barátságkép egyetemisták körében

GYÖRFI KINGA¹

ABSZTRAKT

Dolgozatom ötletét Albert Fruzsina és Dávid Beáta Embert barátjáról – A barátság szociológiája című könyve adta. Arra vagyok kíváncsi, hogy a társadalmi tőke jellegzetes formája, a barátság hogyan jelenik meg és milyen jelentéssel bír a csíkszeredai Sapientia és a budapesti ELTE alapképzésben résztvevő hallgatóinak körében. Kvalitatív módszerként a fókuszcsoportos interjút választottam.

Bár a két helyszín összehasonlításától nagyobb kontrasztokat vártam, azt találtam, hogy a barátság a megkérdezett fiatalok körében univerzális érték.

KULCSSZAVAK: fiatalok, barátság, homofília, multiplexitás, internet, konfliktusok

ABSTRACT

From an acquaintance to a true friend – the idea of friendship among university students

The idea of writing my essay comes from the book 'Embert barátjáról – A barátság szociológiája' written by Fruzsina Albert and Beáta Dávid. I am especially interested in the appearance and significance of the typical social capital, i.e. friendship, among the students of the Sapientia University of Miercurea Ciuc (Csíkszereda) and that of the ELTE (Budapest). In order to investigate the phenomenon of friendship, I chose a qualitative strategy, namely focus group research.

Although I have expected greater contrasts by comparing the students of these two distinct locations, I have found that friendship among the interviewed young people constitutes universal value with more common than different patterns.

KEYWORDS: youngsters, friendship, homophily, multiplexity, internet, conflicts

Bevezetés

A kutatás ötletét Albert Fruzsina és Dávid Beáta: *Embert barátjáról – A barátság szociológiája* című könyve adta, a szerzők irodalmi, filozófiai művek és illusztrációk tük-

¹ Mesterszakos hallgató, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kommunikáció és közkapcsolatok szak.

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

rében mutatják be a barátságról való gondolkodás változásait, amely segítségemre volt a történeti áttekintés kapcsán, továbbá a jelenre fókuszálva a közös kutatásaik alapján számos a barátságok alakulásával kapcsolatos érdekes kérdést érintenek. A fenti könyv vonatkozásában, dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a társadalmi tőke jellegzetes formája, a barátság hogyan jelenik meg és milyen jelentéssel bír egy meghatározott társadalmi csoport, a fiatalok körében. Úgy értékelem, érdemes és hasznos a barátság témakörével foglalkozni, mert magas prioritása van a tágabb kapcsolatszerűkben, illetve hatást gyakorol az életminőségre is.

Az ember életében jelentős szerepet töltenek be a társas kapcsolatok, interakciók, erős és gyenge kötések által jellemezhető családi, rokoni, házastársi és partneri, munkahelyi, ismerősi, illetve baráti viszonyok. A formális és informális kapcsolatok által kialakuló szociális készségek és identitás erősen meghatározzák az egyén jellemét, értékrendszerét, normáinak összességét, illetve a különböző társadalmi csoportokkal, vallási és politikai eszmékkel való azonosulását. Emiatt az életünk története mozaikszerűen ágyazódik be az identitásunkat meghatározó közösségek történetébe (MacIntyre 1999). Annak ellenére, hogy az életkori sajátosságok, illetve a nyitottság, a barátságosság társadalmunkba normaként való beágyazódottsága valamilyen szinten megköveteli a társasági életet és támogató attitűdöt, a statisztikai adatok alapján is arra következtethetünk, hogy a fiatalok között is viszonylag sokan magányosak, kapcsolatszegények (Albert – Dávid 2007).

A szociológiai felmérések azt bizonyítják, hogy a több pénz, rendezett anyagi háttér növelheti az elégedettség érzetét az emberekben, de az emberek boldogságát kevésbé befolyásolja. A pozitív érzések inkább a barátokhoz, kiterjedt rokonsághoz köthetők (Christakis – Fowler 2010). A barátság hatást gyakorol az objektív és szubjektív életminőségre is. Akinek van bizalmas barátja, az nagyobb eséllyel tartozik kedvezőbb pozíciót képviselő társadalmi csoporthoz, réteghez, és annak másokhoz viszonyítva relatíve kevesebb hátrányt, szükségletet kell elszenvednie a társadalmi egyenlőtlenségi viszonyokban (Utasi 2000). Albert Fruzsina és Dávid Beáta a 2004-ben végzett kutatásukban azt találták, hogy a magyarországi cigányság körében a személyes kapcsolatoknak és az ezekből származó kapcsolati tőkének kiemelt jelentősége van. A túléléshez szükséges erőforrásokhoz való hozzáférést segítik, ezáltal csökkentik a hajléktalanná válás esélyeit (Albert – Dávid 2007). Erdélyi viszonylatban is kimutatott tény, hogy az informális kapcsolatok anyagi tőkévé konvertálhatók, erről számol be Bálint Gyöngyvér *Foglalkoztatási stratégiák Hargita megyében* című könyvében. Az említett térségben működő három közepes vállalkozást vizsgált munkaadói és munkavállalói oldalról. Eredményei alapján a kutatási előzményeihez képest magasabb, 54-77% között volt informális úton való alkalmazások aránya (Bálint 2011). Péter László rávilágít Balánbánya hátrányos városrészének, „Texasnak” (beszélő név, a texasi szegény identitást a többség alakítja a címkézés és a stigmatizálás révén) a társadalmi és lakóhelyi szegregálódását vizsgálva. A bánya

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

megszűnésének következtében az el-elmaradó, majd teljesen leépülő kapcsolatok hiányát veszteségként értelmezik. A baráti kötelek elszakadását külső, általuk alig ellenőrizhető oknak tulajdonítják: bezárták az üzemet (Péter 2003).

A továbbiakban néhány klasszikus szerző gondolatát foglalom össze arról, hogy milyen tapasztalatok alapján és hogyan ítéli meg a barátságot, majd a kutatás módszertani alapját és a kutatási kérdéseket vázolom fel. Vezető kutatási kérdések: a megkérdezett egyetemisták miként definiálják a barátság fogalmát; milyen prioritása van a barátságnak a tágabb kapcsolatrendszerükben; milyen az ideális barátról alkotott képük; hasonlóságok vagy különbségek mentén szerveződnek-e a baráti kapcsolataik; létezik-e multiplexitás a barátságban; milyen típusú konfliktusok merülnek fel, illetve mi az, ami a barátság végéhez vezethet; van-e tapasztalatuk az interneten szerzett barátságokra vonatkozóan. Az empirikus adatokat a kutatási előzmények tükrében ismertetem.

1. Barátságdefiníciók a társadalmi kontextusok mentén

1.1. BARÁTSÁG EGYKOR. RÁHANGOLÁS

A barátságdefiníciók áttekintése kapcsán az tűnik fel, hogy a barátság az egyes történelmi korokban eltérő fontossággal bír. A családdal ellentétben ennek a kapcsolattípusnak olykor azonos korokban és társadalmakban is eltérő jelentőséget tulajdonítanak. Míg Platón és Szókratész barátság-meghatározásainak középpontjában a vágy állt, Arisztotelész a barátságot a leglényegibb szeretetfajtaként említi: a „jóval” és „széppel” asszociálta, meghatározásában értékke finomította. A *Nikomakhoszi etika című könyvében* a barátság három formájáról ír: a hasznosságon alapuló barátságok leggyakrabban az idősek között kötődnek, a kellemes érzésekből fakadóak az ifjak között jönnek létre. A barátság harmadik formája pedig az igaz barátság, „az erkölcsileg jó és az erényben egymáshoz hasonló emberek barátsága. Ezek egyformán kívánják egymás javát, és pedig csupán azért, mert mind a ketten jó emberek – már önmagukban véve is” – ez a fajta barátság „nemcsak szükséges, hanem erkölcsileg szép is: aki szereti a barátokat, azt dicsőréttel illetjük, s ha valakinek sok barátja van, azt szép dolognak tarjuk” (Arisztotelész 1987: 215–216).

Hamvas Béla a XX. század közepén egyfajta társadalomkritikát fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy az antik világban senki nem feledkezett meg a barátságról, ehhez képest a XIX. század óta nem foglalkoztak ezzel a témával: „tegnap kinyújtottam a kezemet valaki felé, s nem vette észre; ma felém nyújtotta ki valaki, és én vagyok az, aki nem veszem észre. [...] Az ok inkább az, hogy a barátság klasszikus kapcsolat, s a mai ember a klasszikus kapcsolathoz kicsiny” (Hamvas 2011: 2).

A szakirodalom megkülönbözteti a dominánsan instrumentális illetve dominánsan emocionális feladatokat ellátó barátságokat. Clive Lewis úgy vélekedik: a barát-

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

ság az embereknek „inkább meglehetősen marginális dolog, kikapcsolódás, mellyel kitölthetik az emberek a szabadidő *hézagjait*” (Lewis 1995: 64-65). Ezzel szemben Elaine Donelson – Jeanne Gullahorn és Michael Argyle – Monika Henderson szerzőpárosok a személyes osztozásra és magas érzelmi befektetésre fektetik a hangsúlyt: „a barátság személyes kapcsolat, amely kölcsönös gyöngédségen, becsületen, tisztességen, bizalmon, nyíltságon, hűségen, a kapcsolat fenntartásának közös vágyán alapszik” (Donelson – Gullahorn 1977 idézi Albert – Dávid 2007: 155). *Négy követelménynek kell*, hogy megfeleljen egy barát: „önkéntes segítségnyújtás, érzelmi támogatás, törekvés barátunk boldoggá tételére, kiállni a barátunkért a távollétében is” (Argyle – Henderson 1977 idézi Albert – Dávid 2007: 74).

A szocialista rendszerben még működött a hagyományos közösségi kapcsolatokon alapuló társadalmi integráció, amely főleg instrumentális töltetet adott a tradicionális kapcsolatoknak. A megszorítások- és a hiányjelenségek felszaporodásának ellensúlyozásaként, az optimális objektív életminőség megőrzése érdekében végett közös munka, megosztás, csere és kölcsön.

A '90-es évek elején a volt szocialista államokban a kapcsolatrendszer leszűkült. Míg a társadalom egy része számára a marginalizálódást a szegénység okozta, a társadalom egy kisebb része számára az elszigetelődést a vagyoni növekedés befolyásolta. A '96-os év végére a jelenhez kapcsolódó elégedettség és a jövőre irányuló optimizmus növekedett (Utasi 2000, Sandu 1999).

1.2. A JELENHEZ KÖZELEDVE

A rendszerváltást követő évekre vonatkozó információk többnyire általánosíthatóak a volt szocialista országokra, azonban mára differenciáltabbnak tűnnek a trendek: Magyarországon a kilencvenes évek végéhez képest jelentősen csökkent mindkét nem körében a társsal élők aránya. Ezzel párhuzamosan a nem rokoni bizalmas kapcsolathálózatok mérete növekedett (Albert – Dávid 2016), egy korábbi kétgenerációs kutatásából is kiderül, hogy az adatközlők kapcsolathálózatában a barátok jelenléte a leghangsúlyosabb, a legtöbb említett személyt barátként címkézték fel (Albert – Dávid 2007). A romániai eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a bizalmas kapcsolathálózat tradicionális jellegű maradt, többnyire a családi körre szűkül (IRES 2016).

Azt gondolnánk, hogy a barátság értékrendszerben való kiemelt helye feltételezi a magas bizalmi szintet: a magyarországi felnőtt lakosság körében ez többé-kevésbé megvalósul (Albert – Dávid 2016), a romániai felmérésből kiderül, hogy a közeli barátokban a kérdezettek fele bízik meg, bizalom szempontjából a barátok a kezelőorvos és messze a szűk család mögött végzik a rangsort (IRES 2016). A European Values Survey adatai ugyancsak azt jelzik, hogy a romániai lakosság kevésbé bízik a barátokban, mint a családtagokban. A barátokat, akárcsak a szomszédokat a társa-

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

dalmi távolságskálán távol helyezik maguktól és így a bizalom ezen csoport irányába alacsony szinteken mozog. Ezek alapján csak feltételezni lehet, hogy a romániai felnőtt lakosság többsége, amikor kiemelt értéként rangsorolja az igaz barátságot, inkább hiánycikként írja le, mintsem olyan létező kapcsolatként, amelyet félt elveszíteni.

A mai szerzők a modern világ felfokozott élettempójának, az önmegvalósító életformának és gazdasági kényszerhelyzetek tulajdonítják, hogy nehezen jönnek létre meghitt baráti kapcsolatok. Ezek a körülmények hozzájárulnak a barátságdefiníciók kialakításához, például „barátságnak minősítik, ha azokat kizárólag valamilyen kölcsönös érdek motiválta rendszeres együttes tevékenység konzerválja” (Utasi 2006: 475), ezzel szemben viszont a hálózatok sűrű kapcsolódási pontjain néhány ember igazi „barátságtóké”, számtalan kapcsolattal (Barabási 2003: 47). Utasi Ágnes a képzettségi kategóriák mentén tudta elkülöníteni ezt a differenciált jelenséget, felmérésének eredményei szerint az alacsony iskolai végzettségűek felének nincsen barátja, és ez az arány fokozottan csökken az iskolai végzettség magasabb szintjein, tehát a felsőfokú végzettségűek csupán egytizedének nincs barátja (Utasi 2006). Albert Fruzsina és Dávid Beáta a társadalmi osztályba való önbesorolás alapján talált összefüggést: minél magasabb osztályba sorolja magát a kérdezett, annál több barátot említ, az alsó osztály átlagosan 2,5, a munkásosztály 2,3, alsó középosztály 3, középosztály 3,8, a felső közép- és felsőosztály 5,3 barátot említ (Albert – Dávid 2016).

A kvantitatív kutatások a barátok száma esetén jellemzően magas szórásról (4,8-12,5) számolnak be (Albert – Dávid 2016). Egyénenként eltérő módon definiáljuk a barátság fogalmát, valószínűleg eltérő minőségi kapcsolatként élik meg azok, akik három barátról számolnak be, mint azok, akik több tucatról. Nem egyformán jellemzi a bensőséges érzelmi kapcsolódás (Utasi 2002). Claude Fisher – Robert Jackson – Lynne McCallister az elkötelezett és a kényelmi barátok fogalmat használja a barátok közti kontraszt megerősítésére. Úgy véli, a kényelmi barátságokat a környezeti tényezők tartják fent, ezért hamarabb felbomolhatnak (Jackson – Fischer – McCallister 1977). Hogyha azonban a két tényezős modellnél erősebben széthúzzuk az úgynevezett barátságskála fokozatait a következő csoportokat különíthetjük el: ismerős – cimbora – haver – barát – igaz barát (Albert – Dávid 2007). Az „igaz barát” az, akinek megválasztása az életkor, társadalmi státusz, és értékek homogenitás elvei mentén szerveződik. Mindez annak köszönhető, hogy a barátságok sokszor az utak kereszteződésében: iskolában, munkahelyen, szomszédságban jönnek létre (Angelusz – Tardos 1991).

Utasi Ágnes definíciója szerint a „bizalmas kapcsolatok körén belül a családi-rokonsági kötelékek mellett legjelentősebb a barátság. A barátság olyan választott kapcsolat, amely formalizált keretek nélkül is szolidaritást, kölcsönös erőforrásokat, társadalmi integritást eredményezhet. Nem segíti jogi, intézményi szabályozás a kapcsolat fennmaradását, többnyire mégis eredményesen működik” (Utasi 2002: 4). A továbbiakban tehát a barátság fogalmának koncipiálásaként a skála csúcán

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

elhelyezkedő „igaz barát” címkére gondolunk, amely a szabad választásokon, szolidaritáson, személyes osztozáson és magas érzelmi befektetésen alapuló kölcsönös bizalmi kapcsolat (Utasi 2002).

Az igaz barátság és a szubjektív életminőség mértéke kéz a kézben járnak: Nicholas Christakis és James Fowler szerint egyrészt a kapcsolatok léte tesz boldoggá, „jutalomként éljük meg, hogy időnként barátaink vagy családtagjaink társaságában tölthetjük el”, másrészt ezen kapcsolatok „fogékonyra teszik az embert az érzelmi megfertőzésre, tehát például arra, hogy a barátunk érzelmi állapota hatással legyen a miénkre” (Christakis – Fowler 2010: 67). Mivel az érzelmi megfertőzés szempontjából a közvetlen kapcsolat igen fontos: embertársaink boldogsága annál nagyobb hatással van ránk, minél közelebb vannak hozzánk. Az egyén boldogsága minden boldog baráttal 9%-ot nő, illetve minden boldogtalan baráttal 7%-ot csökken (Christakis – Fowler 2010).

De mi történik, hogyha nem adott a fizikai közelség? Junghyun Kim és Jong-Eun Roselyn Lee azt tárgyalja, hogy a Facebook ismerősök száma és a pozitív önbemutatók növelheti a felhasználó szubjektív jólétét, azonban ez a boldogság adag nem valószínű, hogy érzékelhető a társadalmi támogatottságban. Másfelől az őszinte önbemutatók viszont növelheti azt a fajta boldogságot, amely a társadalmi támogatottságban gyökerezik és a Facebook barátok biztosítanak különböző visszaigazolásokkal, mondjuk lájkokkal (Kim – Lee 2011).

Az új technológiák széleskörű elterjedése nem csak a kommunikációs szokásokat, hanem a kapcsolati tőkéhez való viszonyulásokat is átformálta. A személyes jelenlét, a földrajzi közelség fontossága megváltozott. Egyre több helyzetben hagyatkozunk technikai eszközökre, ha kapcsolatba szeretnénk lépni egymással: sem térben, sem időben nem kell mozgósítani egymást ahhoz, hogy kommunikálni tudjunk. A digitális alapú kommunikációs technikák segítenek azoknak a társadalmi hálózatoknak a fenntartásában, amelyekből például a lakóhely- vagy munkahelyváltozás miatt kiszakadtunk. Az Egyesült Államokban többen vizsgálják ezt a kérdéskört. Egyesek szerint az internet nem képes érzelmekben gazdag kapcsolatot létrehozni, így az ezekre fordított idő az elsődleges csoportokra fordítandó időből vesz el, az emberek elszigetelődnek egymástól. Mások ennek az ellenkezőjét állítják, vagyis azt, hogy az internet segít a kapcsolatok ápolásában, másrészt új ismeretségek jöhetnek létre online (Dávid – Albert 2007).

Gustavo Mesch szerint a társadalmi szükségletek határozzák meg az online és offline barátságokat is. Akinek közeli, face-to-face barátai vannak, annak kevésbé lesz szüksége arra, hogy online kapcsolatokat, barátságokat létesítsen. Másrészt fordítottan arányos az önértékelés az online barátságok kialakulásával: az online barátságok száma magasabb az alacsony önértékelésűek esetében. Kopacz Ildikó azt találta, hogy online környezetben a fizikai vonzerő szerepe csökken, így az alacsonyabb vonzerővel rendelkező személyek bátrabbak a kapcsolatteremtésben. Az instant üzenetek használata nélkülözi a fizikai komponens hatását, tehát a külsővel

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

kapcsolatos gátlások egy része megszűnik, és a hangsúly áthelyeződik a kommunikáló személyiségére, intellektusára (Kopacz 2011). Azonban a vonzó külsejű emberek továbbra is több ismerőssel és barátal rendelkeznek, mint a kevésbé vonzó külsejűek, vagyis a fizikai vonzerő hatása nem hagyható teljesen figyelmen kívül az internetes kontextusban sem. Az online térben az érdeklődési kör hasonlóságnak van a legnagyobb szerepe a kapcsolatok kialakulásában: a hírcsoportok, fórumok, blogok például az azonos témák iránt érdeklődő személyeket gyűjtik össze.

1.3. A BARÁTVÁLASZTÁS TÁRSADALMI SZERKEZETE

„Mi határozza meg, hogy kapcsolatot létesítünk egy személlyel vagy sem? Az egyetemi évfolyamunkon, munkahelyünkön, szomszédságunkban vagy klubunkban potenciálisan rendelkezésre álló több száz vagy éppen több ezer ember közül hogyan döntjük el, hogy ki lesz az a néhány, akivel közeli ismertségbe kerülünk?” (Forgács 1993: 231). Lőrincz László tanulmányában rendszerezi azokat a kutatásokat, amelyek a párválasztást és a barátválasztást magyarázzák. Két tényezőre vezeti vissza a társválasztást mind a párkapcsolatok, mind a barátság esetén: a preferenciákra és a lehetőségekre (Lőrincz 2006); a nemzetközi irodalomból ezt a két fogalmat találkozás („meeting”) és párválasztásként („mateing”) is ismerhetjük (Verbrugge 1979). Míg a preferenciák azért fontosak, mert ezek írják le, kihez vonzódunk, addig a lehetőségek határozzák meg azt a csoportot, akiből a preferenciáink alapján választhatunk (Lőrincz 2006). A csereelméletet és a vonzás-elméletet ismertetem a preferenciák leírására.

A csereelmélet alapján az emberek a kapcsolatokban a másik embertől folyamatosan jutalmakat kapnak és felmerülő költségekkel szembesülnek. Például értékelik a segítségnyújtást vagy a támogatást, így aki kész biztosítani ezeket, több jutalmat nyújt. További példa lehet a nagylelkűség, a lelkesedés, a társasági természet, a pontosság, tisztesség és a megbízhatóság. A kapcsolat költségei közé tartozik például a fizikai távolság, amely megnehezítheti a kapcsolat fenntartását. Mindenkinek van egy relatív „piaci értéke”, azokkal alakítanak ki kapcsolatot, akik a legnagyobb jutalmat biztosítják, és a legkisebb költséget okozzák (Thibaut – Kelley 1959 idézi Redmond 2015). John Thibaut és Harold Kelley eredeti modelljét Caryl Rusbult kiegészíti egy dimenzióval, a befektetéssel, amely befolyásolja a kapcsolattal való elégedettséget és az elköteleződést. Külsődleges befektetések, amelyek nem a kapcsolatra vonatkoznak, de az ember elvesztheti, ha kilép a kapcsolatból, vagy ha egy baráti társaságból valakivel megszakítja a kapcsolatot. A belső befektetések konkrétan a kapcsolatra vonatkoznak, ilyen a befektetett idő, pénz vagy az érzelmek. Azt találták, hogy úgy a külső, mint a belső befektetések növelik az elköteleződést és a barátsággal való elégedettséget (Rusbult 1996 idézi Redmond 2015).

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

Habár a barátság-meghatározások fontos eleme, hogy önkéntes jellegű, választható kapcsolatokról van szó, a legtöbb empirikus vizsgálat egybehangzó eredménye szerint „a baráti kapcsolatok nagymértékben egyneműek mind demográfiai, mind társadalmi jellemzők, de attitűdök, érdeklődési kör, intelligencia, személyiségjegyek tekintetében is” (Verbugge 1979: 1294), tehát a homofília elve érvényesül. Felmerülhet a kérdés, hogy ma is érvényes ez? A régebbi korok merev társadalmi réteghatáraihoz képest a posztmodern társadalom és a globalizáció által szuggertált szabadságérzet ad-e elég sanszot a heterogenitásra? Miért nem választunk barátokat szélesebb palettáról? Amennyiben a barátságot a kölcsönös támogatás eszközeként tekintjük, nélkülözhetetlenek a *viselkedésre és gondolkodásmódra* vonatkozó pozitív *visszaigazolások*, amelyeket legkönnyebben a körülvevő kortárs csoporttól kaphatunk meg (Lassú 2004: 16)².

A csereelméletben már bevezetik ezt a típusú szemléletet, amikor azt állítják, hogy a barátságokban „a közelítőleg egyenlő értéket birtokló egyének egymásra találhatnak” (Kenrick és mtai. 1993: 951). Visszautalva, Angelusz és Tardos Róbert ki mondja, hogy a barátságok sokszor az utak kereszteződésében jönnek létre (Angelusz – Tardos 1991), azaz kapcsolathálózati szempontból ugyanazon személy eltérő kapcsolati tartalommal, több címkével is bírhat egy bizonyos ego kapcsolati hálójában, egyszerre lehet a vizsgált személy rokona, szomszédja, munkatársa és barátja (Utasi 2002) – Max Gluckman kifejezésével élve ezt a jelenséget multiplexitásnak nevezzük. Ennek ellentéte az uniplex, amely csupán egyféle címkét jelöl (Gluckman 1967 idézi Huszti 2012).

„A kicsi, tradicionális társadalmakban elvárás lehet a multiplex kapcsolatok magas aránya az egyéni kapcsolati hálóban, míg a nagyobb, iparosodott társadalmakban az uniplex kapcsolatok nagyobb aránya várható” (Huszti 2012: 109). Ezen megfontolásból, mivel a csíkszeredai egyetem főként a székelyföldi kisvárosok és falvak fiataljait vonzza, arra számítok, hogy az adott településen kialakult multiplex kapcsolatokról számolnak be, míg a budapestiek esetén az uniplex kapcsolatok dominálnak.

2. Az empirikus kutatás módszertani vonatkozásai

A barátságot kvalitatív módszerrel, fókuszcsoportos interjúval vizsgáltam a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Csíkszeredai Karának és az Eötvös Loránd Tudományegyetem alapképzésben résztvevő hallgatóinak körében. Annak ellenére,

² Léteznek eltérő teóriák is, például Lepp szerint mindazok, akik emberi kapcsolataikban a pszichikai érettség magas fokára jutottak, képesek megérteni azokat, akik másképpen hisznek és gondolkodnak. A lelkiileg kevésbé fejlett embereknél követel meg a barátság azonos életkörülményeket és világnézetet (Lepp 1966).

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

hogy nem jutok általánosítható eredményre, a választott módszert megfelelőnek gondolom, mert hozzásegít a barátságok alakulásának jobb megértéséhez, illetve olyan előzetes eredményekhez vezet, amelyek később munkahipotézisként fogalmazhatók meg nagyobb volumenű kutatásokban. A fókuszcsoportos interjú előnye a csoporttagok egymással való kommunikációból, véleménycseréjéből származó többlet. Továbbá a fókuszcsoportok kérdéseit rendszerező félig strukturált interjú lehetőséget ad arra, hogy részben az adatközlők reflexióihoz igazítsam a kérdéseimet. Helyszínenként két-két fókuszcsoportos interjút készítettem. A csoportok mérete a Vicsek Lilla Fókuszcsoport című könyvében javasolt 4-6 fő volt (Vicsek 2006). A toborzás alapelve a nemi heterogenitás volt, illetve hogy az adatközlők ne ismerjék egymást. Ezt úgy próbáltam elérni, hogy eltérő legyen a szülővárosuk vagy községük, különböző szakirányokról és évfolyamról érkezzenek. Meghívásuk hólabda módszerrel történt.

3. Eredmények tárgyalása

A kutatási kérdéseket hat kérdéscsoportra osztottam annak érdekében, hogy összefüggő beszélgetés jellege legyen, legyen kohézió a kérdések között. A továbbiakban kérdéscsoportonként tárgyalom a kapott eredményeket.

3.1. RÉGI ÉS ÚJ BARÁTSÁGOKRÓL ÁLTALÁBAN

A szakirodalmi áttekintést követően az igaz barát következő definíciójából indultam ki: szabad választásokon, szolidaritáson, személyes osztozáson és magas érzelmi befektetésen alapuló kölcsönös bizalmi kapcsolat (Utasi 2006). Az interjúalanyok kiemelt szerepet tulajdonítanak az igaz barátoknak, meghatározásaikban kitértek a barátság „lépcsőire”, azaz az ismerős, haver és barát közötti minőségbeli eltérésekre. Két tábor alakult ki, egyik az állandósággal és a rendszeres kapcsolattartással hozta összefüggésbe a kapcsolat intenzitását:

„Inkább azt említheted barátoknak, akivel gyakran találkozol. Hogyha nincs is lehetőség gyakran találkozni, akkor keresed a társaságát, vagyis keressétek egymásnak a társaságát. Ez pedig kölcsönös érzés: ő részéről is és te részéről is. A másik szerintem az, hogy a barátság valójában hosszútávra szóló kapcsolat.” (24 éves erdélyi fiú)

Míg mások a találkozások sűrűsége és a kapcsolat mélysége között nem láttak összefüggést:

„Nem gyakran beszélgetünk, de mégis amikor igen, akkor minden ugyanúgy megy, ahogy abbahagytunk. Senki nem haragszik meg a másokra azért, mert mondjuk nem ír rá egy hónapig.” (22 éves erdélyi lány) Ők inkább azt tartották fontosnak, hogy egy nehéz helyzet esetén tudjanak valakiről, akire számíthatnak.

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

A kapcsolatháló hierarchiájában központi szerepet foglal el ez a kapcsolattípus, „nem mondom, hogy a családdal egy szinten, de közvetlenül utána van az igaz barát” (20 éves magyarországi fiú). Az erdélyi és magyarországi kvantitatív felmérések ugyanezt igazolják, hogy a család után az igaz barátság a legfontosabb kötelék a magyar fiatalok életében, ilyen Kiss Tamás és mtsai. 2008-as az erdélyi, a magyar és a romániai fiatalok körében végzett összehasonlító munkája és a 2015-ös GeneZYS kutatás is, amelyben határon túli magyar fiatalokat kérdeztek többek közt az értékvilágukról (Kiss – Barna – Sólyom 2008; Papp 2016).

Közhelyszerű és egyedi meghatározások révén is visszaköszön a fent említett általános meghatározás:

„A Shrek 2-ben hallottam egy hasonlatot a hagymával – nem tudnám már pontosan idézni – de az ogrék rétegeiben, vagyis a személyiségük aspektusaiban volt a mondanivaló. A barátság egymás rétegeinek a megismeréséről szól, elfogadásról, támogatásról. Nem a hibákra való emlékeztetésről és a rétegek lebontásáról, átalkításáról, hanem a feltétel nélkülségről.” (21 éves magyarországi lány)

Annak ellenére, hogy nincs egy általános recept, a barátság leggyakrabban említett „hozzávalói” a bizalom, a homofília, a minőségi idő, a szívességek, az állandóság, a szeretet és elköteleződés, az őszinteség és a humor. Helyet kap úgy az emocionális, mint az instrumentális jelleg.

Alejandro Portes meglátása alapján a társadalmi tőkét mindent gyógyító elixírként vagy erőforrásként lehet felfogni (Portes 1998). A megkérdezett férfiak számára erőforrást jelent, az instrumentálisban tetten érhető. A szívességek cseréje, a közös élmények és a humor nélkülözhetetlen a barátságaikban:

„Kell vinni bele szeretetet is – nem feltétlenül puszilgatni, ölelgetni – hogyha a banda akar főzni, reggel megleped azzal, hogy meghámozod a ptyókát, felvágod a húst, vagy meggyújtod a tüzet.” (24 éves erdélyi férfi) Ezekkel az elemekkel jellemzően az intimitást és a bajtársiasságot hangsúlyozzák.

A megkérdezett nők komplexebb aspirációkkal rendelkeznek, ők mind a személyes osztozás, mind a szívességeknek egyformán nagy jelentőséget tulajdonítanak:

„Nagyon fontosak a szívességek és az, hogy tudjunk együtt tölteni olyan időt, amikor beszélgetni tudunk, mindketten tudunk őszinték lenni egymással.” (24 éves erdélyi lány) A barátság mindent gyógyító elixír.

Az igaz barát fő jellemvonásai és az ideális barát képe ugyanazon tulajdonságokat hordozza magában: „akiben tényleg megbízhatasz”, „elfogad, nem akar megváltoztatni”, „jóban-rosszban ott van melletted”, „akivel nincsenek tabuk”, „nem felszínese, amikor megkérdezi »Hogy vagy?«, tényleg kíváncsi rá”, „aki időt áldoz rád”. A hallgatók bíznak azokban a barátaiban, akiket a „legjobb” vagy „igazi” címkével tüntetnek ki. Albert Fruzsina és Dávid Beáta kétgenerációs kvantitatív kutatásában azt találták, hogy a megkérdezettek elsősorban olyan személyt képzeltek el, aki állandóan készenlétben van, bármikor rendelkezésre áll: mind a fiataloknak mind a felnőttek

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

közel fele írt az állandóságra vagy teljességre vonatkozó fogalmat (például mindig, mindennap, jóban-rosszban). A baráttal szembeni második leggyakoribb elvárás, hogy támasz legyen, és számítani lehessen rá: ezt a kérdezettek egyharmada említette (Albert – Dávid 2007). A fókuszcsoportos beszélgetések hasonló eredményekhez vezettek, a két kijelentés egymással is szorosan összefügg, tehát a többség szerint az ideális igaz barát megbízható, könnyen mozgósítható: feltétel nélkül, minden esetben számítani és támaszkodni lehet rá.

A beszélgetésekben kiemelik, hogy „nem lehetsz számító”, „elvárásokat nem fogalmazhatsz meg”, mégis a beszélgetés egy későbbi szakaszában szó esik a kölcsönösségről. A barátságban a szívesség inkább csere, mint ajándék. Számon tartják a jutalmakat és költségeket (Thibaut – Kelley 1959 idézi Redmond 2015), de a szívesség saját, belső indíttatású kezdeményezés, nem a másik fél általi nyíltan kimondott elvárás eredményezi:

„Hogyha segítőkész vagy – mert ez a lényege – és te megtapasztalod a segítőkészséget, az szerintem automatikusan elindít benned is egy folyamatot, hogy igen, segíteni kell vagy egymást ki kell egészíteni.” (24 éves erdélyi lány)

A sapientias és ELTE-s megkérdezett hallgatók egyaránt az egyetem városától eltérő településről származnak. A régi és új egyetemi barátságaik minőségbeli különbségeinek viszonylatában eltérést tapasztaltam a két egyetem diákjainak vélekedései között. A sapientias álláspontot legjobban a következő gondolatmenet képviseli:

„Itt [Csíkszeredában] is van, akiről azt lehet mondani, hogy baráti viszony, de az igazi barátok tényleg otthon vannak: akikkel együtt nőttem fel, vagy akikkel tényleg gyerekkorom óta ismerjük egymást. Talán minőségbeli különbségek vannak az itteni barátaim meg az otthoniak között, ezért is nem kezelem az ittenieket annyira jól. Annak ellenére, hogy az elmúlt 6 évem itt telt, azért mégsem tudott senkivel olyan jó közeli barátság kialakulni, mint otthon. Az megadja az egésznek a hangulatát, hogy valakivel együtt nőttél fel.” (24 éves erdélyi fiú)

Az ELTE-sek a következő módon gondolkodtak:

„Vannak otthon középiskolás barátnőim, akikkel elég sok iskolai és szabadidős emlékeink vannak. Most, hogy az időm nagyobb részét töltöm Budapesten, elszakadtunk. Tudjátok, amikor már elunjátok a régi emlékeket, új élmények kellenének... de az valahogy nem kerül rá sor, mert hirtelen megváltoztat az egyetem, a TáTK [nevet] új bogarakat ültet a fejetekbe. Olyan mintha titkolni kellene az újabb ismeretségeket a régiek előtt. A lányokkal, akikkel most együtt lakom – annak köszönhetően, hogy sok időt töltünk, együtt – jobban követjük, hogy mi történik a másikkal, vagy jobban tudjuk, hogy mivel lepjük meg például. [...] Mindenki más dolog miatt fontos.” (22 éves magyarországi lány)

A Sapientias készült beszélgetésekben a hallgatók a barátság hosszan tartó-rég-múltra visszatekintő jellegét fejezik ki, és a jövőre vonatkozó utalásokat is tesznek: „Amikor leszel 75-80 éves [...] ha lesz egy olyan, aki az egész életedet végigkísérte, akkor mondjuk az volt a barátod” (24 éves erdélyi fiú). Szülőföldjükkel, régi szomszéd-

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

ságukkal és a gyerekekkel, általános- és középiskolás korral hozzák összefüggésbe az igaz barátságok kialakulását. Esetükben az egyetemi kapcsolatok nem gyengítik a régi lakóhely iránti- és az oda fűződő kapcsolatok mellett való elköteleződést.

Amint látjuk, az egyetem, mint fordulópon, életvilág-váltás van jelen a hallgatók életében, szerepe van a régi barátságok felerősítésében vagy meggyengítésében. Angelusz Róbert és Tardos Róbert vizsgálatából is kiderült, hogy a különböző társadalmi-demográfiai „szűrők” a személyes kapcsolatok alakulását jelentősen befolyásolják, és azon belül is elsősorban a lakóhely szerinti „szelektivitás” hat erősen. A kérdőívben barátként megnevezett személyek majdnem 90%-a a kérdezettel azonos településen élt (Angelusz – Tardos 1991). Ez a kutatási előzmény bizonyos értelemben mindkét típusnak alapot adhat.

Úgy vélem a különbség részben a kisváros-nagyváros ellentéző dimenzióiból adódik. A nagyvárosban „a csoportok és az életmódok sokféleségéből az egyén kiválaszthatja a számára legmegfelelőbbet - amit falusi környezetben nem tehet” (Burgess 1973: 156), ehhez képest a vidéki életmód kevesebb alternatívát kínál, általában egy jól meghatározott értékrendszer létezik, amelyhez igyekszik alkalmazkodni. A városban vizuálisan szembeűnő, hogy „szinte minden jelenség mértéke meghaladja a saját természetes léptékét”, gondolhatunk a monumentális épületekre, a magas népességszámra, a népsűrűsége és heterogenitásra, így „a mennyiség attribútumának radikális jelenlététől, s a benne formálódó szerepektől a város hatása ténylegesen drámai, de a város használója nem néző csupán, hanem szereplő is” (Fehérvári 2002: 22).

Hagyományos vidéki környezetben a fizikai méretek, kiterjedések, a kapcsolati háló mérete segít abban, hogy racionálisan átláthatóvá váljanak az egyéni életterek, „a nagyvárosban ennek befoghatóságának, feldolgozhatóságának problémája a biztonságérzet elvesztésével fenyeget” (Fehérvári 2002: 23), a stabilitást a biztos pontok, erős kötelékek adják. Továbbá a budapesti campus-lét is hozzájárulhat ehhez a jelenséghez, viszonylag ritkán járnak haza. Visszautalva a kutatási előzményekre, csak feltételezni lehet, hogy az alacsony bizalmi-szint miatt válik fontossá az erdélyi fiatalok számára a barátság több évre visszatekintő időtartama.

3.2. BARÁTKOZÁSI STRATÉGIÁK: ISMERŐSTŐL AZ IGAZ BARÁTIG

Milyen utat jár be egy új ember vagy ismerős a baráttá válásig? Míg az interjúalanyom a barátságot hasonlítja a hagymához, Irwin Altman és Dalmas Taylor az egyéneket hasonlítja, mert vélekedéseik, hiedelmeik, előítéleteik és vágyaik úgy rétegződnek egymásra, mint a hagyma rétegei. Ahogyan az emberek megismerik egymást, úgy válnak újabb és újabb rétegek láthatóvá, míg végül feltárul a személyiség magja. Ez az önfeltárási folyamat, melynek négy szakaszát különböztetik meg. Az első szakasz a tájékozódás – felszínes megismerést jelöl; a második szakasz a feltérképező

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

érzelmi csere szakasza, amelyben személyiségünk korábban óvott területeit mutatjuk meg; a harmadik szakasz a másodikhoz hasonló, csak mélyebb érzelmi cserét takar – mélyülő feltárulkozás; a negyedik szakasz a stabil csere, amely folyamatos nyitottságot, a személyiség minden rétegének feltárulkozását jelenti (Altman – Taylor 1973 idézi Lassú 2004).

Első alkalommal az egyén a fizikai tulajdonságok alapján következtet mások belső tulajdonságára, kialakít egy képet. A rokonszenv minden esetben fontos befolyásoló tényező egy kapcsolat kezdeti szakaszában:

„Amikor bekerülsz egy társaságba vagy helyzetbe, ha nem is vagy beszédes vagy központi figura, de akarsz ismerkedni, olyankor az mozgat, hogy kit gondolsz hozzád közelebb állónak. Sok dologra lehet következtetni a stílusjegyekből [...], éppen az a lényeg, hogy ha eredeti Supra cipőm lenne vagy mintás pulcsikban járnék [...], rászegződne a tekintet.” (22 éves magyarországi fiú)

Visszagondolva az egyetem első napjaira, a hallgatók elsőként a szimpátia, megjelenés alapján próbálnak új ismerősöket szerezni. Albert Fruzsina és Dávid Beáta szerint a következő vonzó tényezők valószínűsítik a barátság kialakulását: fizikai vonzalom (nem kizárólag a romantikus jellegű kapcsolatokra van hatással, kellemes külsejű emberekkel lenni jobb érzés), motiváció magas szintje, társas készségek (meleg, támogató hozzáállás, amelyet a féltékenység és a barátsággal kapcsolatos elképzelések is befolyásolnak), fogékony reakciók, függés, diádikus tényezők (kölcsonösség).

A második szakaszban, a feltérképező érzelmi csere szakaszában *„hogyha szimpátikus volt számomra, akkor kerestem vele a kontaktust, tehát hogy tudjak szóba elegyedni vele”* (20 éves erdélyi fiú). Három közelkerülési stratégia merült fel a beszélgetések során. A hasonulási stratégia alkalmazásának elmélete, szerint:

„Az emberekre jellemző, hogy ha ismerkednek, akkor próbálják – nem is azt mondom, hogy magukat jobb fényben feltüntetni – de inkább valamilyen módon közeledni a másikhöz, első körben igazából senki sem önmagát adja a barátkozásnál, vagyis ismerkedésnél” (24 éves erdélyi fiú).

Ennek ellentéte a valódi egyéniség feltárására való törekvés:

„Elejétől fogva saját magamat adom bárkinek, és hogyha így elfogad, akkor oké, ha nem, akkor szerintem alapból halott az a lehetőség, hogy nekem szoros kapcsolatom legyen vele” (21 éves erdélyi fiú).

A fent felsorolt két stratégiának az alkalmazása változó lehet az egyéniség erősségének függvényében és a választás irányának szempontjából:

„Van olyan eset, amikor [...] próbálok kicsit olyan lenni, mint ő. Viszont vannak olyan emberek, akik mellett nem kell olyan legyek, mint ők, hanem adhatom teljesen magam. Lehet, attól függ, hogy kinek mennyire erős az egyénisége, mert például a szobatársaimmal nem hiszem, hogy ezt kellett volna csinálnom, hogy olyan legyek mint ők kicsit is. Inkább ők alkalmazkodtak hozzám. De van más eset, amikor én leszek olyan. Elkezdnek egysesek úgy viselkedni, mint a másik.” (20 éves erdélyi lány)

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

„Arról szól, hogy ki választotta a kezdetektől a másikat. [...] Mindig egyfajta kölcsönösség az alapja az ismerkedésnek, de aki erősebben ragaszkodik, az inkább próbál hasonlítani.” (23 éves magyarországi lány)

A harmadik stratégia a közös pontok keresése:

„Hogyha találkozom valakivel [...] utána rákeresek a Facebookon mondjuk. Jó esetben vannak fotók, postok. Onnan ki lehet venni, hogy mi érdekl, s hogy hasonlítottok-e egyáltalán valamiben.” (21 éves erdélyi lány)

A baráti kapcsolat elmélyítésében az önfeltárás játszik szerepet (Albert – Dávid 2007).

„Később aztán majd hogyha talán ez az ismerkedés egy további szintre lép, amikor már találkoztok is többször, akkor majd jössz a valódi éneddel [...], ott már tényleg önmagadat kell add, azt megmutatni ami valójában vagy. Ennek vannak ezek a lépéscsofokai, amit végig kell járni azzal, hogy ismerkedsz, barátkozol.” (24 éves erdélyi fiú)

A barátságok tehát az idő folyamán változnak, egyre intimebbé válhatnak. Napi működésük függ a helyzeti és a két fél kapcsolatát jellemző tényezőktől. „A bizalmas, kölcsönös kapcsolatok kiállják az idő és távolság próbáját, a legtöbb barátság azonban nem ilyen, igényli a folyamatos aktivitást” (Albert – Dávid 2007: 106-107). Az egyetemisták eltérő tapasztalatokat fogalmaztak meg a kapcsolattartás intenzitása és a barátság mélységének összefüggésére vonatkozóan.

Eliott Aronson úgy véli, azokat az embereket szeretjük, akiknek a mienkhez hasonló érdeklődéseik és nézeteik vannak; akiknek bizonyos készségeik, képességeik, szakértelmük van; akiknek bizonyos jó vagy éppen csodálatra méltó tulajdonságaik vannak; akik minket is visszonszeretnek (Aronson 1997). A barátság pozitív fejlődéséhez, hosszához Willard Hartup szerint elengedhetetlen az egymás kölcsönös segítése, elismerése, megerősítése – vagyis az intimitás (Hartup 1996 idézi Laszú 2004).

3.3 A BARÁTVÁLASZTÁS „SZŰRŐI”

A homofília elve alapján a következő dimenziókat vizsgáltam: lakhely, nem, életkor, iskolai végzettség, szabadidős tevékenységek.

Nemek tekintetében nem valósul meg a homogenitás. Az adatközlők egyetértéssel abban, hogy létezik fiú-lány barátság, magas arányban rendelkeznek ellenkező nemű baráttal, sőt igénylik az ellenkező neműek barátságát:

„Több lány barátom van mint fiú, de viszont a fiúkban valahogy jobban megbízom mint a lányokban. Úgy gondolom, hogy a lányok között mindig van egy kis rivalizálás. [...] Viszont a fiú az teljesen másképp látja a dolgokat. Sokkal egyszerűbben elintézi a problémákat, hogyha vannak és őszinte is. [...] Egy olyan fiú barátom van, akivel meg tudom beszélni a dolgaimat, de benne tényleg megbízom.” (20 éves erdélyi lány)

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

„A lányokkal mindig jobban kijöttem, természetes volt lányokkal barátkozni. Hülyeség, hogy nincs közös téma, a plázán kívül is létezik élet.” (20 éves magyarországi fiú)

Az életkor tekintetében mind a Sapientian, mind az ELTE-n folytatott beszélgetésben hasonlóságot találtam, a hallgatók maximum három évnyi korkülönbségről számoltak be, a barát javára. Az itthoni helyzet az életkori hasonlóságokat tekintve konkrétabb, hiszen általános és középiskolás osztálytársi kapcsolatokról származnak az igaz barátságok. A formális nevelés, intézményekhez való tartozástól kezdődően az egyének egyre inkább kortársaik felé fordulnak. Az életkori hasonlóság igény egészen a felnőtt korig tart, amíg kilépnek a tanügyi rendszerből, és több lehetőségük lesz más korosztályba tartozó személyekkel megismerkedni. Azonban „a felnőttkori baráti kapcsolatok nagy része ifjúkorunkból származik, az idő múlásával egyre kevésbé jellemző, hogy új barátságokat alakítanak ki. A hasonló korú személyek általában azonos életciklusban tartanak, ezáltal hasonló feladataik, élettapasztalataik, nehézségeik és örömeik vannak” (Lassú 2004: 16).

Szabadidős tevékenységek közül az otthon vagy pubban való beszélgetés, a sport, a filmnézés, a buli és azon belül a zenei ízlések, illetve a kirándulás jött szóba. Azon az állásponton voltak, hogy *„attól, hogy valaki más zenét hallgat, vagy éppen másképpen viselkedik vagy öltözködik, attól még lehet barátod”* (21 éves magyarországi fiú), csak *„kellenek az összekötő cselekvések, olyan dolgok, amiket mindketten szerettek, mondjuk moziba vagy koncertre menni. Az a legjobb, ha ezek minél változatosabbak [...], hogy felfedeztetek egymásban új dolgokat”* (21 éves magyarországi lány). Utasi Ágnes (2006) megfigyelte, hogy a fiatalok egy része *„egy-egy tevékenységre külön-külön tart barátot [...], ilyenkor a kontaktus szinte kizárólag a konkrét tevékenység együttes végzésére korlátozódik”* (Utasi 2006: 476). Jelen vizsgálatban ritka az olyan eset, hogy a cselekvés volt az elsődleges tevékenység, az interakció pedig csak annak kapcsán született (két lánynak vannak önkéntes tevékenységen alapuló barátságai). A többség esetén *„nem a túra hoz össze a barátokkal, hanem ti hozátok össze a túrát, pontosan azért, hogy együtt legyetek”* (19 éves magyarországi lány).

3.4. MULTIPLEXITÁS A BARÁTSÁGBAN

Az interjúalanyok szerint a legnehezebb témakört a szerepek közötti átfedésekre vonatkozó kérdések jelentették, újdonságként hatottak: *„Amúgy nem gondoltam ebbe bele, hirtelen jött ez a kérdés. [...] Gondolkodom most még ezen, hogy ez hogy is van”* (24 éves erdélyi fiú). A párkapcsolattal rendelkezők eltérően vélekednek a szerelem és a barátság prioritásáról, egyénenként kiforrott véleményük van ennek a hierarchiájáról:

„Azért túlságosan egy kategóriába nekem sem esik a barátnőm s a barátok – legyünk őszinték. Nem lehet összehasonlítani a barátsággal, ez egy teljesen más, magasabb fokozata az egésznek.” (21 éves erdélyi fiú)

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

A másik álláspont szerint viszont:

„...egy barátnő nem pótolja a barátot. Azért, mert általában ritka az a párkapcsolat, ami hosszú távú. [...] Nem azt mondom, hogy a barátnők jönnek-mennek, de nem lehet azt mondani, hogy ez egy túl-túl tartós folyamat lenne. Emiatt szerintem a barátok inkább közelebb állnak, és elsőbbek, mint egy barátnő. [...] Házasság is vagy valami... olyankor már fontosabb lesz, de akkor sem lehet mondani, hogy a barátok fölé kerekedik, csak valahol egy szinten lesznek.” (21 éves erdélyi fiú)

A párkapcsolat és a barátok között nem minden esetben van összeköttetés: *„Egyáltalán nem befolyásolták a párkapcsolatomat a barátaim. Az adott fiúval nem tudtam sok időt tölteni. Nem is ismerte a barátaimat” (21 éves erdélyi lány)*, de a többség esetén természetesen ismerték egymást. Úgy tűnik eltérőek a főbb problémák: az erdélyi fiatalok az időbeosztásra *(„az időbeosztással jönnek képbe a dolgok, hogy kire több időt szakítani”)* vonatkozó konfliktusokról számoltak be, míg a magyarországiak a féltékenység *(„tegnap találkoztam a legjobb barátnőmmel, utána a barátommal találkoztam, aki nagyon kiakadt”)* tárgykörével foglalkoztak. Az interjúalanyok tudatosan dolgoznak azon, hogy megtalálják a párkapcsolat és a barátság közötti egyensúlyt, kerülnek a konfliktushelyzeteket.

A szülőket, a szűkebb családi kört külön „kategóriaként” tarják számon, nagyrészt a kapcsolati hierarchia csúcán. A testvéreket és tágabb rokonságot illetően a fiúk körében kevésbé ugyan, de a lányok körében voltak felismerések arra vonatkozóan, hogy *„eddig nem gondoltam rájuk, amikor barátságról beszéltünk, de családon belül az unokatestvéreim a barátaim is egyben” (21 éves erdélyi lány)*. Ezzel ellentétben egyik fiú a következőt állította: *„Volt idő, amikor egyformán gondolkodtunk a bátyámmal, de most már teljesen eltávolodtunk egymástól. Ő egy világot él, én egy másikat. Marad csak a testvér” (23 éves magyarországi fiú)*.

A beszélgetésből kirajzolódik, hogy a multiplexitással a kérdezettek nagyobb arányban nem értenek egyet, ők a független, hierarchiára épülő kapcsolati szinteként teljes mértékben elkülönítik.

„Az én esetemben attól függetlenül, hogy szülő, hogy testvér, hogy barát, hogy barátnő... ezek mind külön csoportba tartoznak.” (22 éves erdélyi lány) *„Ezek más-más kategória. Nem tudom összekeverni. Nem tudom más szóval illetni.” (22 éves erdélyi fiú)*

„Ha például nekem valamilyen problémám van, akkor mégis a lépcső elején kezdem, tehát először a szüleimnek terjesztem elő, utána a barátnőmnek s utána a barátainak, tehát valahogy az elsőtől várom el a legjobban, hogy segítsen. Nyilván ők a szüleim, ők mégis közelebb állnak hozzám. Probléma esetén is hozzájuk megyek legelőször, ezért is határolom őket el. Lehet, hogy az egész tud segíteni, mindenki a maga módján.” (21 éves erdélyi fiú)

Kevesebben, de vannak, akik éppen a multiplexitásban látják a kapcsolat erejét és jövőjét: *„Vannak azok a különböző színterek az ember életében, mint iskola, egye-*

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

tem, otthon meg baráti társaságok, amikben derül ki igazán, hogy ki az igazi barát. Az az igazi barát, aki ezek közül mindegyikben részt vesz” (20 éves erdélyi lány). A szakirodalom is visszaigazolja a multiplex kapcsolatok beágyazottságából származó előnyöket (Husztai 2012).

Ebben a vonatkozásban a két helyszín összehasonlításától nagyobb kontrasztokat vártam. Arra számítottam, hogy gyakoribbak lesznek a családtag-barát átfedések. Azt találtam, hogy a barátság a kapcsolatrendszerükben a család után a második legjelentősebb kötés. Igen elhatároltan kezelik a többi kapcsolati típustól, vagyis nem jellemző a multiplexitás, kevés az átfedés a testvérek, szülők illetve a barát szerepét tekintve. Amint kifejtettem, a szomszédság-barátság és az egyetemi kapcsolatok-barátság multiplexitásról való gondolkodás részben megfelel a hipotézisként felállított gondolatmenetnek.

3.5. INTERNET ÉS BARÁTSÁGOK

„Nem mondanám én sem azt, hogy lehetne barátságot építeni, fenntartani meg ápolni interneten keresztül, de viszont ez a mai modern világ az már olyan, hogy valamilyen szinten megköveteli, hogy online is barátkozz, beszéljess a barátaiddal.” (20 éves erdélyi lány)

Mind a fiúknak, mind a lányoknak negatív véleménye van az interneten való kapcsolatszerzésről. Egy budapesti fiú számolt be olyan esetről, hogy egy internetes stratégiai játékban megismerkedett egy vidéki fiúval, akivel a kapcsolatuk személyessé vált, rendszeresen találkoznak. A többség kevésbé nyitott az online térben: *„A baráti társaságomat fizikailag egy olyan térben keresem, ahol tudok veled találkozni, de így önmagában, akivel online beszélek, beszélgető partnerként tudok rá tekinteni” (24 éves erdélyi fiú). Ha eltekintünk a távolra költözött barátoktól, észrevehető, hogy ugyanazon emberekkel tartják a kapcsolatot az offline és az online térben is.*

Az erdélyi fiatalok sokkal borúsabban látják az internet hatását a barátságokra, több hátrányt sorolnak fel, mint a magyarországiak. Azzal érveltek, hogy: *„közömbössé tesz”, „elidegenít”, „nem lesz olyan mély-mély barátság”, „inkább rossz fele viszi el”, „a Facebook az nem köt barátságot két ember között”, „lesz egy olyan emberből magányos farkas”. Visszaulva az elméleti részben megjelenő kétféle nézőpontra, Gustavo Mesch (2006) gondolatai érvényesülnek, azaz, hogy az internetezés a szabadidőből, a családdal, a barátokkal eltöltendő időből vesz el, ezért növeli az izolált-ságot (Mesch 2006).*

Az egyik Budapesten készült beszélgetés központi témájává vált a barátság megjelenítődése a közösségi médiában. A privát beszélgetéseket általában pozitívan ítélték meg, mert *„az elválás után is folytatódik az egymásra szánt idő” (21 éves magyarországi lány), „a barátaimmal naponta több jópofa snapet küldünk el, ami feldob” (19 éves magyarországi lány), tehát „emlékeztetni tudod a többieket, hogy vagy” (23 éves*

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

magyarországi fiú). Továbbá érdekesnek találtam, hogy létezik egy körbe járó, ritkán kimondott, de elvárt kötelezettség azzal kapcsolatban, hogy egy adott baráti társaságnak melyik tagja osztja meg a Facebookon, hogy éppen hol vannak, milyen típusú közös tevékenységet folytatnak? *„Ki következik?”* (21 éves magyarországi lány).

3.6. „AZ IGAZI BARÁTSÁG ERŐSEBB ANNÁL, HOGY EGY KONFLIKTUSON FENNAKADJON”

Mint minden interperszonális kapcsolat, a barátság is dinamikus, bizonyos tényezők erősítik, mások veszélyeztethetik. Nem csak pozitív, hanem negatív tapasztalatokkal is járnak, amelyek során az emberek csalódnak, megrendülhet a hitük a körülöttük lévőkhöz és önmagukban is: „magas érzelmi töltetű kapcsolat, magas fokú bevonódás jellemzi, ezért is veszélyes. Az elejétől benne van a megszűnés illetve az ellenséggé válás lehetősége is” (Albert- Dávid 2007: 49).

Az utolsó témakör alcímét egy interjúból ragadtam ki, célja érzékeltetni, hogy az egyetemisták felvállalják a konfliktusait, nézeteltéréseiket a barátaikkal: *„annak ellenére, hogy megbánt vagy megbántottam, szándékosan nem hagyom, hogy lemaradjunk egymástól”* (22 éves erdélyi lány).

A következő konfliktust illetve a barátság megszűnését okozó tényezők jelentek meg: bizalmas információk továbbadása, mások előtti nevetségessé tevés (pletyka által vagy az egyén jelenlétében), az anyagi haszon húzása, a kevés időráfordítás: *„amikor nem tudom elérni napokig, pedig csak egy számára öt percbe kerülő szíveségről lenne szó”* (22 éves magyarországi fiú). A baráti kapcsolatok végét a szerelmi kapcsolatokkal ellentétben nem egy adott érzelmi kitörés adja, hanem inkább az elkopás, ellustulás veszélye fenyegeti. A lányok esetén a rivalizálás, versengés jelentős problémaforrás.

Mivel az erdélyiek számára az egyetemi kapcsolatok gyengébb köteléket jelentenek, többen nem hisznek az abban a közegben kialakult barátságok évekre nyúló szavatosságában:

„Én úgy gondolom ezekről az egyetemi barátságokról vagy kapcsolatokról, hogy kicsit ilyen kényszerből kialakult baráti kapcsolatok, mert ugye, hogyha bentlakó vagy, akkor bekerülsz egy szobába, én például senkit nem ismertem, és lett három új szobatárs. Akkor nem volt más választás, minthogy jóban lenni velük és barátkozni velük. Nem hiszem, hogy később nagyon tartanánk a kapcsolatot, hogyha már elválnak az útjaink” (20 éves erdélyi lány) – nem elkötelezett, hanem kényelmi barátságokról van szó (Jackson – Fischer – McCallister 1977), amelyeket csupán a környezeti tényezők tartanak fenn. A legtöbb barátság igényli a folyamatos aktivitást.

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

Összegzés

Az interjúalanyaim beszámolója alapján kijelenthető, hogy az igaz barátságok az életükben kiemelt szerepet töltenek be: a családi kapcsolatok után a legerősebb kötelességgé értékelik. A bizalom, a megértés, a támasznyújtás, az egymás segítése és a másik melletti kiállás a baráti kapcsolatok legjellemzőbb tulajdonságai. Meghatározásaikban kitértek a barátság „lépcsőire”, azaz az ismerős, haver és barát közötti minőségbeli eltérésekre.

Az egyetem, mint fordulópont, életvilág-váltás van jelen a hallgatók életében, szerepe van a régi barátságok felerősítésében vagy meggyengítésében. A különböző társadalmi-demográfiai „szűrők” közül talán a lakóhelyi és életkori hasonlóságok a legjellemzőbbek. Albert Fruzsina és Dávid Beáta nyomán arra számítottam, hogy gyakoribbak lesznek a családtag-barát átfedések, de a beszélgetésekből kirajzolódik, hogy multiplexitás helyett hierarchiára épülő kapcsolati szintekkel „lépcsőkkel” teljes mértékben elkülönítik az említett dimenziókat.

A kapott információk semmiképp sem nevezhetőek teljes körűnek, a kvalitatív módszerválasztás miatt nem általánosíthatók, de úgy vélem a választott módszer volt a legmegfelelőbb a célkitűzéseim megvalósítására. A kapott adatok számszerűsítése nagyobb mintán és az esetleges változók statisztikai programmal való feldolgozása megmutathatta volna a látszólagos különbözőségek és hasonlóságok mértékének szignifikanciáját. Továbbá egy ennél magasabb színvonal eléréséhez hozzájárulhatott volna a módszertani sokszínűség, például egy kiegészítő kérdőíves felmérés.

Irodalom

- Albert Fruzsina – Dávid Beáta (2016): A magyarországi kapcsolathálózati struktúrák jellemzői 2015-ben (http://socio.hu/uploads/files/2016_3/albert_david.pdf – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)
- Albert Fruzsina – Dávid Beáta (2007): Embert barátjáról – A barátság szociológiája. Századvég Kiadó, Budapest
- Albert Fruzsina – Dávid Beáta – Molnár Szilárd (2007): Internethasználat és kapcsolati erőforrások időbeni alakulása Magyarországon. Egy longitudinális vizsgálat eredményei. Szociológiai Szemle, 17(3-4): 93-114
- Angelusz Róbert – Tardos Róbert (1991): Hálózatok, stílusok, struktúrák. ELTE Szociológiai Intézet, Budapest
- Arisztotelész (1987): Nikomakhoszi etika. Európa Kiadó, Budapest
- Aronson, E. (1997): A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

- Bálint Gyöngyvér (2011): Foglalkoztatási stratégiák Hargita megyében. Scientia Kiadó, Kolozsvár
- Barabási Albert László (2016): A hálózatok tudománya. Libri Könyvkiadó, Budapest
- Burgess, E. W. (1973): Lakóhelyi szegregáció és foglalkozási rétegződés. In: Szelényi Iván (szerk.): Városshociológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Christakis, A. N. – Fowler, H. J. (2010): Kapcsolatok hálójában. Typotex Kiadó, Budapest
- Fehérvári Marcell (2002): A modern nagyváros metafizikája. Egy kísérlet a városantropológia hazai kezdeteihez (<http://mek.oszk.hu/02100/02198/02198.htm> – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)
- Fisher, C. – Jackson, R. – McCallister, L. (1977): Networks and Places. Free Press, New York
- Forgács József (1993): A társas érintkezés pszichológiája. Gondolat Kiadó, Budapest
- Fukuyama, F. (2007): Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Hamvas Béla (2011): A barátság (<http://www.hamvasbela.org/2011/11/hamvas-bela-baratsag.html> – utolsó látogatás: – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)
- Husztai Éva (2012): Egocentrikus kapcsolati háló vizsgálata a „network napló” módszer alkalmazásával. ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola, Budapest
- IRES (2016): România. Societate cu încredere limitată (<http://www.ires.com.ro/articol/311/romania---societate-cu-incredere-limitata> – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)
- Kim, J. – Lee, J. – Eun, R. (2011): The Facebook Paths to Happiness: Effects of the Number of Facebook Friends and Self-Presentation on Subjective Well-Being. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(6): 359-364
- Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa (2008): Erdélyi magyar fiatalok 2008. Értékrend. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről, 12(12): 80-88
- Kopacz Ildikó (2011): Say lovely things about me so that I know I am like that! The Role of Positive Photo Comments Posted on Social Networking Websites in the Development of the Self-Image. *Acta Universitatis Sapientiae*, 4(2): 300–306
- Lassú Zsuzsa (2004): Barátok és barátnők. Együtt és egymás ellen. Akadémia Kiadó, Budapest
- Lepp, I. (1966): The ways of friendship. Macmillan, New York
- Lewis, C. S. (1995): A szeretet négy arca. Harmat Kiadó, Budapest
- Lőrincz László (2006): A vonzás szabályai. Hogyan választanak társat az emberek? *Szociológiai szemle* 16(2): 96–110

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

- Macintyre, A. (1999): Az Erény Nyomában. Osiris Kiadó, Budapest
- Mesch, S. G. (2006): Online Friendship Formation, Communication Channels, And Social Closeness. *International Journal of Internet Science*, 4(1): 29-44
- Papp Z. Attila (2015): Kárpát-medencei ifjúságszociológiai felmérés: első adatok. (http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/sajto_prez_2016_jan_28_vegl_bo.pdf – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)
- Péter László (2003): Elszegényedés és szegregálódás egy ipari kisvárosban. (http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf395.pdf – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology* 24(1): 1-24
- Redmond, M. (2015): Social Exchange Theory. University Press, Yowa State
- Sandu, D. (1999): Spațiul social al tranziției. Polirom, Iași
- Utasi Ágnes (2000): Középosztály - Kapcsolatok. Új Mandátum Kiadó, Budapest
- Utasi Ágnes (2002): A társadalmi integráció és szolidaritás alapjai: a bizalmas kapcsolatok. *Századvég Új folyam*, 24(2): 27-42
- Utasi Ágnes (2006): Baráti kapcsolatok (http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-301/publikaciok/tpubl_a_301.pdf – utolsó látogatás: – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)
- Verbrugge, M. L. (1979): Multiplexity in adult friendships. *Social Forces* 57(4): 1286-1309
- Vicsek Lilla (2006): Fókuszcsoport. Elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás. Osiris Kiadó, Budapest
- Voicu, B. (2013): Încrederea în oameni. Valorile românilor. Newsletter/ Mai (<http://www.e-quality-see.ro/wp-content/uploads/2015/02/Voicu> – utolsó látogatás: 2017. 01. 24-én)